

СКЛАДОВІ СИСТЕМ ЯКОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

© Шуляр Н.В., 2006

Розглянуто важливі питання менеджменту якості підприємств. Особлива увага приділяється саме управлінню якістю, як поширеній сьогодні сфері удосконалення діяльності та трансформації суб'єктів господарської діяльності, адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища. Проблеми удосконалення управління якістю продукції промислових підприємств зображено в історичному ракурсі, що дає можливість сформулювати перелік причин та невдач минулих історичних підходів щодо управління якістю та механізмів їх усунення у майбутньому.

By the publication the reviewed relevant problems of management of quality of firms. The special weight just to quality control, as to a widespread today orb of advancing of activity and transformation of the subjects of economic activities, adapting of firms to conditions of an environment is afforded. The problems of advancing of product quality control of industrial firms are calculated in a historical aspect angle, which one enables to form a list of reasons and failures of the past historical approaches to quality control and to not form gears of their removal in the future.

Постановка проблеми і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Проблематика систем якості є дуже актуальною у сучасному менеджменті. Адже формування конкурентоспроможності перестає відбуватися лише на засадах цінних та комерційних конкурентних переваг. Прерогативою у виборі контрагентів та постачальників дедалі частіше стають компанії з високою репутацією щодо якості продукції та послуг. Історичні аспекти розвитку управління якістю, компанії, сертифіковані за відповідними стандартами якості, їх витрати на управління якістю продукції у контексті сучасного менеджменту якості є важливим об'єктом досліджень. Вимагає всебічної оцінки процес розвитку методичних підходів до управління якістю у світовій науці управління, який би дав можливість комплексного підходу до управління якістю промислових підприємств та виділення їх окремих елементів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми.

Насамперед слід виявити спільні та відмінні ознаки у трактуванні якості сучасними фахівцями та визнаними постатями у минулому. Сьогодні відомі такі трактування «якості»: основа відмінності між речами; якість насамперед тотожна буттю, визначеності, тож щось перестає бути тим, чим воно є, коли воно втрачає свою якість; об'єктивні фізичні характеристики і суб'єктивну оцінку: наскільки рідч «добра».

У ХХ ст. з'явилися більш ринково-орієнтовані визначення цього поняття. Зокрема, К. Ісікава (1950 р.) дає таке визначення якості: «Якість — це властивість, що реально задовольняє споживачів». Дж. Джуран (1979 р.) характеризує якість як «придатність до використання»; якість — це ступінь задоволення споживача (для досягнення належної якості виробник повинен вивчити вимоги споживача, зробити свою продукцію такою, щоб вона задовольняла його вимоги).

Крім філософського тлумачення якості, існують більш «вузькі» терміни «якості»: якість продукції, якість послуг, якість праці, якість життя тощо. У цьому дослідженні розглядатиметься один з аспектів цього поняття – «якість продукції та послуг». У табл. 1 наведено розмаїтість формулювань поняття якості.

У 1986 році Міжнародною організацією зі стандартизації були сформульовані терміни для якості в усіх галузях. У 1994 році термінологія була уточнена. Якість — це сукупність характеристик об'єкта, що визначають його здатність задовольняти встановлені й передбачувані потреби [1, с. 36].

Терміни, які використовуються для визначення поняття якість («характеристики», «власливості» тощо), також мають своє визначення. Характеристика — це взаємозв'язок між залежними й незалежними змінними, вираженими у вигляді тексту, таблиці, математичної формули, графіка. Описується, як правило, функціонально, а не одиничним показником. В економіці, наприклад, функція попиту від ціни, по суті справи, є ціною характеристикою конкретного товару [2, с. 16]. «Властивість», як і «якість» — категорія філософська. Перша виражає такий бік предмета, який обумовлює його розходження або спільність із іншими предметами і виявляється в його відношенні до них. Переважно вона узагальнює багато характеристик об'єкта: властивість розчинності, радіоактивності, безпеки тощо.

Таблиця 1

Поняття якості (на прикладах історичного розвитку)

Автори, джерела	Формулювання визначень поняття якості
Арістотель (III в. до н. е.)	Розходження між предметами; диференціація за ознакою «гарний-поганий»
Гегель (XIX в. н. е.)	Якість є насамперед тотожна з буттям визначеність, так що щось перестає бути тим, чим воно є, коли воно втрачає свою якість
Китайська версія	Ієрогліф, який позначає якість, складається із двох елементів: «рівновага» і «гроші», отже, якість тотожна поняттю «висококласний», «дорогий»
Шухарт (1931 р.)	Якість має два аспекти: об'єктивні фізичні характеристики; суб'єктивну сторону: наскільки річ «гарна»
Ісікава К. (1950 р.)	Якість — властивість, яка реально задовольняє споживачів
Джуран Дж. (1979 р.)	Придатність для використання (відповідність призначенню); суб'єктивний бік: якість є ступінь задоволення споживача (для реалізації якості виробник повинен довідатися про вимоги споживача й зробити свою продукцію такою, щоб вона задовольняла цим вимогам)
Міжнародний стандарт ISO 8402-94	Якість — сукупність властивостей і характеристик продукції або послуги, які надають їм здатність задовольняти обумовлені або передбачувані потреби.
ДСТУ ISO 9000-2001	«Якість — ступінь, сукупність власних характеристик якого задовольняє вимоги»

Джерело: власне опрацювання автора на основі [1–3].

Потреби виникають із незадоволеності вимог індивідуума або суспільства, необхідних для їх належної життєдіяльності задовольнити потреби (означають усунути незадоволеності). Частина потреб суспільства, для задоволення яких спрямована економічна діяльність, називаються економічними потребами. Соціальні форми прояву й задоволення економічних потреб визначаються формою економічних відносин, відносинами у сфері власності тощо. Ринок орієнтований не просто на задоволення потреб споживачів, а на задоволення попиту покупців, тобто платоспроможний попит [5]. Практичні спостереження підтверджують той факт, що потреби можуть змінюватись з плином часу. Це вимагає проведення періодичного оновлення аналізу вимог до якості. На підставі встановлених критеріїв потреби переважно переводять у характеристики. Потреби можуть містити, наприклад, такі аспекти, як експлуатаційні характеристики, придатність, надійність, безпеку, вплив на довкілля, вимоги тощо.

У визначенні якості поняття потреб є вихідним. Їхні характеристики повинні відповідати характеристикам якості об'єкта. У неконтрактних ситуаціях на ринку більшу роль відіграє суб'єктивне поняття й сприйняття якості – це може бути й «ступінь задоволення потреби» або «якість – це те, за що платять гроші» [6, с. 45]. Дійсно, поняття якості в покупця досить мінливе – він купує товар, враховуючи настійну потребу в ньому, його новизну, моду, рекламу, з урахуванням його економічності, надійності тощо. Поняття про якість змінюється згодом, воно залежить від рівня інформації про об'єкт, від технічних можливостей виявлення характеристик об'єкта тощо. Взаємини виробника або продавця й споживача, покупця з приводу якості надзвичайно різноманітні, складні й вміщуються у рамки маркетингу.

Об'єкт — це те, що може бути індивідуально описане й розглянуте. Об'єктом може бути, наприклад, діяльність або процес, продукція, організація, система або окрема особа, а також будь-яка комбінація з них.

Стандартне визначення терміна «процес» означає сукупність взаємозалежних ресурсів і діяльності, що перетворює вхідні елементи у вихідні (персонал, кошти, обслуговування, устаткування, технологія).

Стандартне визначення терміна «продукція» означає, що це є результат діяльності або процесів. Продукція може включати послуги (підсумки безпосередньої взаємодії постачальника й споживача й внутрішньої діяльності постачальника з задоволення потреб споживача), устаткування, що переробляють матеріали, програмне забезпечення, їх комбінації.

Незважаючи на деталізованість визначення понять у сфері якості багато понять залишаються не стандартизованими, які стали досить поширеними. Це так звані наукові та побутові (рекламні) терміни «якості»: «американська якість», «дійсна якість», «японська якість», «підвищення якості» тощо.

Цілі статті. Цілями роботи є: 1) розгляд важливих питань менеджменту якості підприємств; 2) оцінка ваги управління якістю в контексті трансформації суб'єктів господарської діяльності, адаптація підприємств до умов зовнішнього середовища; 3) пропозиції щодо застосування історичних етапів розвитку методик управління якістю в умовах ринку на засадах формування комплексних механізмів. Доцільно сформулювати перелік причин та невдач минулих історичних підходів до управління якістю, а також сформулювати механізми їх усунення у майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У деяких довідкових джерелах «якість» визначають як «придатність для використання» чи «відповідність меті», чи «задоволення потреб споживача», чи «відповідність вимогам». Усе це відбиває тільки деякі аспекти якості за вищенаведеним визначенням. Зміни в характері і методах роботи із забезпечення якості продукції розмиті в часі і не завжди чітко відокремлені одна від одної. Разом з тим кожний етап еволюції має свою логіку і закономірності розвитку, що уможливує поділити їх на шість основних історичних етапів [1, с. 56]: індивідуальний контроль якості; цеховий контроль якості; приймальний контроль якості; статистичний контроль якості; комплексне управління якістю; забезпечення якості на базі стандартів ISO 9000.

Як правило, сучасні дослідження організацій як відкритих систем включають аналіз основних характеристик і особливостей їх взаємодії з оточенням. Проведений порівняльний аналіз історичних етапів розвитку управлінського розуміння сутності підприємств дав змогу виявити комплекс зовнішніх умов, які змінювалися у процесі розвитку економічних систем. Ці етапи уможливають виділити декілька відмінних форм організування діяльності підприємств. Не останньою чергою ці відмінності проявлялися через різні підходи до інформаційного забезпечення управлінських процесів.

За індивідуального контролю один працівник або група працівників були відповідальними за виготовлення виробу на усіх етапах технологічного процесу. Працівник повністю контролював якість праці, забезпечуючи цим якість виробу. Еталоном якості була модель (креслення, шаблон, муляж тощо). Якість визначалась шляхом зіставлення результатів роботи з заданою моделлю.

Цеховий контроль якості характеризував розподіл функцій і відповідальності за якість між окремими працівникам і цеховим керівником або майстром. Цеховий майстер визначав загальні вимоги до якості продукції і відповідав за якість виконаної цехом роботи. Цеховий контроль спирався на принципи школи наукового менеджменту, одного з найважливіших історичних етапів формування менеджменту як науки. Ця школа була започаткована та розвинута відомим американським спеціалістом Ф. Тейлором. Для принципів контролю якості використовувались нижня і верхня межі допусків, закладених у моделі, з'явилися два типи відповідності: пропускна і непропускна. Методологія школи наукового управління полягала у здаванні допусків відповідності на показники якості продукції, вимірюванні їх, поділяючи продукцію на якісну і дефектну, залежно від показника допуску. Школа Тейлора прерогативою вважала застосування адміністративних

методів менеджменту з метою беззаперечного дотримання норм якості. Норми якості стосувались лише окремих виробів (деталей, вузлів) і не поширювались на технологічні процеси.

Зростання промислових підприємств у середині ХХ ст., збільшення обсягів виробництва привели до відокремлення технічного контролю від виробничих операцій. На промислових підприємствах створювалися самостійні служби технічного контролю зі штатними контролерами на чолі з начальником, який був підпорядкований керівникові підприємства. Це стало початком етапу приймального контролю якості (контроль якості під час приймання продукції). З'явилася реальна необхідність формування науково-обґрунтованих підходів до забезпечення якості виробничих процесів, а не контролю кінцевої продукції.

Статичний контроль якості ґрунтується на теорії ймовірності і математичній статистиці і дає змогу виявляти відхилення у результатах технологічних процесів від встановлених вимог на певних стадіях виробництва. Широко впроваджувалися контрольні карти (карти Шухарта) та принципи вибіркового контролю. Під час виробництва відбираються контрольні дані згідно з попередньо складеним планом, дані обробляються методом математичної статистики.

Практика свідчить, що сфера використання статистичного контролю якості обмежувалась технологічними та виробничими особливостями, і протягом довгого часу поширювалась доволі повільно. Контроль, як і раніше, проводився у межах цеху і, звичайно, не міг вирішувати складні проблеми якості. Певний рівень якості продукції досягався насамперед за рахунок використання функцій технічного контролювання. У 1960-х роках можна було говорити про появу нових структурних служб технічного контролю якості, які були зорієнтовані на зростання обсягів виготовленої продукції і зниження витрат на якість.

Поступово контролювання якості ставало сферою спеціалізованої діяльності, яка була спрямована на регулювання у сфері якості, аналіз причин дефектів, розроблення заходів щодо їх усунення і проведення профілактичних заходів. На підприємствах, як правило, створювалися спеціалізовані служби управління якістю, до складу яких, разом із відділом або ж групою технічного контролю, включали групи, відповідальні за: планування і координування робіт усіх підрозділів підприємства у сфері якості; розробку нормативно-організаційних документів з якості; роботу з постачальниками у сфері якості; аналіз надійності виробів і причин їх дефектів та відмов; роз'яснення вимог до якості продукції; розробку критеріїв оцінки якості праці; розробку спеціальних методів забезпечення якості тощо.

Забезпечення якості, збір і аналіз інформації про якість продукції від споживача ставали поступово відокремленими функціями управління. Служба якості ставала дещо самостійнішою, незалежною від інших підрозділів, і підпорядковувалась безпосередньо вищому керівництву підприємства.

Враховуючи те, що проблема забезпечення якості за своєю природою вимагає аналітичного підходу до її вирішення, служба якості комплектувалась кваліфікованими спеціалістами зі стандартизації, математичної статистики, теорії ймовірності. Створення служб якості дало змогу ліквідувати подвійну відповідальність осіб, що відповідають за виготовлення продукції і за оцінювання її якості. Новий підхід до якості отримав назву "Комплексне управління якістю".

Перехід від традиційного контролю якості до управління якістю слід визнати принципово новим, п'ятим етапом: замість виявлення дефектів продукції ставалося завдання їх попередження. Механізм комплексного управління якістю орієнтував всю систему заходів на досягнення певного заданого рівня якості продукції. Комплексне управління якістю доповнило статистичні інструменти контролю якості методами метрології, збору інформації про якість, мотивації якості, стандартизації, сертифікації тощо.

На базі комплексного управління якістю в 1960 — 1970-х роках в різних країнах з урахуванням їх національних і економічних умов були сформовані специфічні організаційні підходи до управління якістю на рівні підприємства. Найвідомішими з них стали концепції TQC (Total Quality Control) — загальне управління контролем якості; TQM (Total Quality Management) — загальне управління якістю; CWQC (Company Wide Quality Control) — управління якістю на підприємстві тощо. Ці та інші концепції ґрунтувались на побудові системи управління якістю, яка

повинна була охоплювати всі сторони діяльності підприємств. Відповідно до них вирішення проблем якості входить до сфери відповідальності вищого керівництва і є головною турботою чітко структурованого адміністративного підрозділу, який спеціалізується виключно на організації забезпечення якості продукції. Зокрема концепція CWQC передбачає участь у роботах з якості усього персоналу. Працівники усіх підрозділів та ієрархічних організаційних рівнів повинні бути навчені методам управління якістю і використовувати їх на практиці.

Іншими особливостями управління якістю на цьому історичному етапі стало поширене використання статистичних методів, організація внутрішніх фірмових перевірок систем якості, діяльність гуртків якості тощо.

Кінець 1980-х років ознаменувався появою нової методології забезпечення якості продукції на основі міжнародних стандартів ISO 9000. Згідно з цією методологією створення на підприємстві високоефективних і результативних систем якості, які відповідають положенням стандартів, були гарантією того, що вимоги споживачів будуть дійсно задоволені. Отже, розробка і реалізація концепції стандартів ISO стали черговим етапом роботи із забезпечення якості на підприємствах і забезпечили напрямки подальшого розвитку робіт з вирішення проблеми якості на рівні промисловості.

Вирішальний вплив на сучасну теорію і практику забезпечення якості, починаючи з четвертого етапу, мали роботи таких всесвітньо відомих спеціалістів, як У. Шухарта, Е. Демінга, Дж. Джурана, Ф. Кросбі, А. Фейгенбаума, К. Ісікави, Г. Тагуті та ін. Ці роботи лягли в основу концепцій якості, стали класичними. Вчення спеціалістів з якості часто носять філософський характер, тому що головні принципи і підходи до вирішення проблеми якості у цих вченнях виражені не стільки у формі безумовних вимог, скільки у спостереженнях, узагальненнях та рекомендаціях. Нижче розглянуто основні положення робіт цих учених (табл. 2).

Таблиця 2

Елементи комплексу якості (історичний аспект)

Автори	Елементи комплексу якості	Коментарі
1	2	3
Е. Демінг	Три прагматичні аксіоми: 1. Будь-яка діяльність може розглядатися як технологічний процес, і тому може бути поліпшена. 2. Виробництво має розглядатися як система, що знаходиться в стабільному чи нестабільному стані, тому вирішувати конкретні проблеми є ще не достатньо, все одно ви отримаєте тільки те, що дає система, необхідні корінні зміни. 3. Вище керівництво підприємства повинно у всіх випадках брати на себе відповідальність за його діяльність	Ламають традиційне уявлення про якість як компроміс інтересів замовника і виробника. Вони орієнтують компанії на тривалу і стійку роботу, спонукають менеджерів створювати умови для постійного удосконалення діяльності підприємства, висуваючи на перше місце інтереси і прагнення людини
Ф. Кросбі	Програма "Нуль дефектів" ("ZD"), система бездефектного виготовлення продукції. Поняття "ціна невідповідності" – усі витрати, пов'язані з тим, що ту чи іншу роботу не зроблено якісно з першого разу	Концептуальні положення: перенесення уваги на попередження появи дефектів; спрямування зусиль на скорочення рівня дефектності на виробництві; споживач потребує бездефектної продукції, а виробник повинен таку продукцію забезпечити; керівництву слід ясно сформулювати цілі у сфері підвищення якості на тривалий період; розуміння того, що якість роботи компанії визначається не тільки якістю виробничих процесів, а й якістю діяльності невиробничих підрозділів; визнання необхідності фінансового аналізу діяльності у сфері забезпечення якості

1	2	3
А. Фейгенбаум	Концепція комплексного управління якістю , перехід на всеохопність управління якістю, яке має охоплювати усі стадії створення продукції, усі рівні управлінської ієрархії підприємства під час реалізації технічних, економічних, організаційних і соціально-психологічних заходів	Проблема управління якістю настільки ускладнилась, що може бути вирішена лише під час формування нової організаційної структури управління; «проблема якості» переросла існуючі типи організаційних структур управління; їх проектування і реалізацію доцільно здійснювати на ранніх стадіях створення продукції
Дж. Джуран	Перехід від контролю якості до управління нею через "Спіраль якості" (спіраль Джурана) — позачасову просторову модель, яка визначає основні стадії безперервного розгортання робіт з управління якістю. Концепція «щорічного поліпшення якості» (AQI) – перевищення уже досягнутих результатів роботи у сфері якості, пов'язане з прагненням удосконалюватися	Безперервність робіт з управління якістю та безперервне поліпшення означає, що на зміну політиці стабільності приходять політика змін. Головна увага в концепції AQI зосереджується на стратегічних рішеннях, вищій конкурентоспроможності і довготривалих результатах
К. Ісікава	Японський варіант комплексного управління якістю : загальна участь працівників в управлінні якістю; проведення регулярних внутрішніх перевірок функціонування системи якості; постійне навчання кадрів; широке впровадження статистичних методів контролю. Концепція гуртків з контролю якості. Графічний метод аналізу причинно-наслідкових зв'язків – система Ісікави або "риб'ячий скелет"	В усіх сферах аналітичної діяльності з вирішення проблем якості найчастіше використовують ці схеми
Г. Тагуті	Ідеї математичної статистики , що належать до статистичних методів планування експерименту і контролю якості. Концепція "інжиніринг якості" : найважливішою мірою якості є сумарні втрати для суспільства; необхідне постійне поліпшення якості і зниження витрат; програма постійного поліпшення якості – безперервне зменшення робочих характеристик продукту; якість і вартість готового продукту визначаються процесами розроблення і виготовлення; відхилення у функціонуванні продукту можуть бути знижені шляхом використання поліпшених залежностей робочих характеристик від параметрів; для ідентифікації параметрів продукту можуть бути використані статистичні експерименти	Знайдено прості і переконливі аргументи та прийоми, які зробили планування експерименту в сфері забезпечення якості реальністю

* Джерело: власні опрацювання автора на основі [1–8].

Враховуючи історичні процеси розвитку науки про управління якістю сьогодні можна говорити принаймні про три найбільш визнані школи якості. Виникнення цих шкіл тісно пов'язане з історичними етапами розвитку економіки провідних розвинутих країн світу – США, Японії та групи країн теперішнього Європейського Союзу (Великобританія, Німеччина). Вчення представників цих країн сьогодні не відрізняються істотними відмінностями у підходах до вирішення проблем якості. Усі напрацювання можна розглядати сьогодні як сучасну загальну школу управління якістю.

Висновки. Розглянуто важливі питання менеджменту якості підприємств. Надається особлива увага саме управлінню якістю як поширеній сьогодні сфері удосконалення діяльності та трансформації суб'єктів господарської діяльності, адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища. Проблеми удосконалення управління якістю продукції промислових підприємств показано в історичному ракурсі, що дає можливість сформулювати перелік причин та невдач минулих історичних підходів до управління якістю, а також механізми їх усунення у майбутньому. Запропоновані автором підходи щодо застосування історичних етапів розвитку методик управління якістю в умовах ринку на засадах формування комплексних механізмів.

Перспективи подальших досліджень. Термін «якість» не дає змоги визначати ступінь вищості у порівняльному значенні чи давати оцінку у кількісному значенні [3, с. 6]. Для цього слід застосовувати такі терміни: 1) «відносна якість» – предмети і об'єкти класифікують в порівняльному значенні; 2) «рівень якості» (у кількісному значенні) – для статистичного контролю; 3) «міра якості» – для виконання точних технічних оцінок. Подальші дослідження проблем якості слід заглиблювати у питання досягнення задовільної якості, які охоплюють усі стадії «петлі якості» як єдиного цілого. Внесок у якість цих різних стадій слід визначати окремо для їх виділення, наприклад якість, зумовлена потребами, якість, зумовлена відповідністю тощо.

1. Шаповал М.І. *Менеджмент якості: Підручник.* — К.: Т-во "Знання", КОО, 2003. — 475 с.
2. Окрешилов В.В. *Управление качеством.* – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Экономика, 1998. – 308 с.
3. *Управління якістю. Сертифікація: Навч. посібник / Р.В. Бичківський, П.Г. Столярчук, Л.І. Сопільник, О.О. Калинський.* — К.: Школа, 2005. — 432 с.
4. Генри Р. *Нив. Пространство доктора Деминга.* – М.: ИНФРА-М, 2005. — 321 с.
5. Чернуха И.М., Макаренко Г.Ю. *Затраты на качество: убыток или прибыль?* // <http://www.management.com.ua/qm> (Джерело: <http://www.KlubOK.net>).
6. Кремнев Г.Р. *Управление производительностью и качеством: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 5.* — М.: ИНФРА-М, 2000. — 256 с.
7. Захожай В.Б., Чорний А.Ю. *Статистичне забезпечення управління якістю: Навч. посібник.* – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 340 с.
8. Кулакова О. Г. *Управление внедрением систем качества на промышленных предприятиях: мотивационный подход* // http://www.cis2000.ru/publish/books/book_28.

УДК 334.758

Р.В. Шуляр

Національний університет “Львівська політехніка”

ОЦІНЮВАННЯ СТІЙКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ

© Шуляр Р.В., 2006

Узагальнено існуючі дослідження у галузі оцінювання стійкості функціонування підприємств. Запропоновано дерево основних, найважливіших показників для оцінювання стійкості підприємства в умовах реструктуризації. Обґрунтовано комплексність поняття стійкості підприємства. На основі існуючих публікацій та наукових досліджень подано розгорнуте трактування найважливішої складової стійкості, а саме – фінансової стійкості.

The present researches are generalized in the field of estimation of stability of operation of firms. The tree of the basic parameters for estimation of stability of firm in conditions of restructuring is offered. The integrated approach of concept stability of firm is justified. The organized interpretation of major component stability, namely financial stability is submitted, on the basis of the present publications and scientific researches.

Постановка проблеми і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Конкуренція на товарних ринках стимулює підприємства підвищувати власну продуктивність та